

Pisanje jugoslavenske i strane štampe o studentskim demonstracijama u Zagrebu i Skopju u svibnju 1959.¹

U članku se prati pisanje jugoslavenske i strane štampe o studentskim demonstracijama koje su se odvale u Zagrebu i Skopju u svibnju 1959. godine. U prvom je planu propagandna kampanja strane štampe povodom demonstracija i javna reakcija Josipa Broza Tita na tu kampanju, kao i na same demonstracije.

Ključne riječi: studenti, demonstracije, prehrana, Zagreb, Skopje, štampa, Josip Broz Tito, Savez komunista Jugoslavije

Usprkos velikim ulaganjima države u studentski standard i strogoj kontroli organa Saveza komunista i Saveza studenata na jugoslavenskim sveučilištima, tijekom svibnja 1959. godine došlo je do izbijanja studentskih demonstracija – u Zagrebu 11. i u Skopju 19. svibnja.² Studenti su u oba grada protestirali prije svega zbog nezadovoljstva kvalitetom prehrane u studentskim restoranima/menzama, ali državne su vlasti te demonstracije od početka tretirale kao otvoreni neprijateljski politički čin potaknut iz inozemstva.³ Iako su intervencijom milicije, organa vlasti i partijskih

1 Članak je nastao u sklopu projekta *Konflikti i krize – saradnja i razvoj u Srbiji i regionu u 19. i 20. veku* (br. 47030) koji financira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

2 Treba spomenuti i da se u međuvremenu, 14. svibnja 1959, odigrao i štrajk studenata Više pomorske škole u Rijeci zbog određenih problema s propisima o nastavi i stručnim ispitima, koji je poslije brze reakcije Sreskog komiteta SKH zaustavljen. Pored toga, 24. svibnja je i u jednoj beogradskoj menzi zbog nedovoljnog broja večera umalo došlo do studentskih nemira. U članku se neće govoriti o ovim događajima pošto ni u stranoj ni u domaćoj štampi nisu izričito spomenuti, iako je bilo propagandnih insinucija o »studentskim neredima« u svim sveučilišnim centrima Jugoslavije.

3 Spomenut ćemo da su studentske demonstracije prouzrokovane lošom prehranom izbile i 1954. u Studentskom gradu u Beogradu. Te su demonstracije brutalno ugušene, promatrane su kao neprijateljski politički čin, nisu ni spomenute u tadašnjoj štampi, a o njima se šutjelo i nekoliko desetljeća kasnije, sve do početka 1990-ih godina. O tome vidi: Dragomir Bondžić, *Univerzitet u socijalizmu. Visoko školstvo u Srbiji 1950-1960*, Beograd 2010, str. 428-429; Đorđe Stanković, *Studentske demonstracije u Beogradu 1954, Studenti i univerzitet 1914-1954*, Beograd 2000, str.

organa brzo zaustavljeni, ovi su studentski nemiri imali implikacije na unutrašnjo-političkom i vanjskopolitičkom planu. Izlazak zagrebačkih studenata na ulice u strogo kontroliranim domaćim medijima isprva skoro da nije bio ni spomenut i pokušavano je zataškati ga i zadržati pod velom tajnosti. Međutim, vijesti o studentskim izgredima vrlo su brzo procurile u strane medije, u kojima su predstavljale udarnu vijest, važan propagandni argument i dokaz o »neizdrživom stanju« u Titovoj Jugoslaviji. Potaknuta propagandnom kampanjom u inozemstvu, i domaća štampa progovorila je o studentskim demonstracijama, zadržavajući se na prenošenju reakcija samog državnog vrha, odnosno predsjednika Josipa Broza Tita, i na uopćenoj kritici studentskih izgreda kroz isticanje velike brige i ulaganja društva u studente i njihov standard. Pregled pisanja jugoslavenske i strane štampe o demonstracijama u Zagrebu i Skoplju 1959. predstavlja temu ovog rada, bez pretenzija da se analiziraju same demonstracije, njihovi stvarni uzroci, tijek i posljedice.

Demonstracije u Zagrebu izbile su u ponedjeljak 11. svibnja 1959. kada su studenti, nezadovoljni kvalitetom pripremljene hrane, protestirali u novootvorenom studentskom restoranu, a potom su izašli na zagrebačke ulice. Bilo ih je, po različitim procjenama, između tisuću i tri tisuće. Osim protesta zbog hrane, bilo je i političkih parola i zahtijevao se razgovor s predstavnicima gradskih vlasti. Poslije intervencije milicije uhapšeno je, prema službenim podacima, 11 studenata, a potom je oko 150 studenata ispred rektorata protestiralo zbog postupanja milicije. Tijekom večeri ispoljavano je nezadovoljstvo u menzama i domovima. Studentski zahtjevi ubrzo su ispunjeni, a uhapšeni studenti pušteni su na slobodu. Nekoliko dana kasnije, 19. svibnja, izbili su studentski nemiri u Skopju, izazvani lošom kvalitetom hrane u menzi, pri čemu su se studenti pozivali na protest zagrebačkih studenata. Brzom intervencijom partijskog komiteta i organa vlasti spriječeno je da studenti izađu na gradske ulice.⁴

Iako su nemiri u svibnju 1959. brzo zaustavljeni i nisu imali veće posljedice, bili su izazvani prije svega problemima u prehrani, a političke parole nisu prerastale u dublje političke zahtjeve, državni i partijski vrh ih je isprva pokušao zataškati. U strogo kontroliranom informativnom prostoru Jugoslavije demonstracijama studenata nije davan publicitet i trebalo ih je držati pod velom tajne. Jugoslavenska štampa studentske demonstracije 11. svibnja u Zagrebu skoro je prešutjela. Zagrebački *Večernji vjesnik* je u drugom izdanju 12. svibnja 1959. na 4. stranici, u rubrici Saznajemo-javljamo, donio kratku vijest pod naslovom »Protest zbog ručka«. Vijest

223-248; Predrag J. Marković, Najava bure: studentski nemiri u svetu i Jugoslaviji od Drugog svetskog rata do početka šezdesetih godina, *Tokovi istorije*, br. 3-4, Beograd 2000, str. 58-59.

4 Arhiv Jugoslavije (dalje: AJ), fond 507/II, CK SKJ, Direktive, II, k-2/30, Pismo CK SKJ svim centralnim komitetima republika, 22. maj 1959. Studentske demonstracije u svibnju 1959. spominju: Nebojša Popov, Prolegomena za sociološko istraživanje društvenih sukoba, *Praxis, (jun-lipanj 1968: Dokumenti)*, 1971, str. XIX; Ralph Pervan, *Tito and the students. The University and the University Student in Self-Managing Yugoslavia*, University of Western Australia Press, 1978, p. 136; P. J. Marković, *Najava bure*, str. 59; Zvonko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991*, Zagreb 2006, str. 329, 343, 352.

je glasila: »Jučer je jedna grupa zagrebačkih studenata došla predsjedniku Gradskog narodnog odbora Većeslavu Holjevcu⁵ sa žalbom protiv uprave restorana u novoo-
snovanom Studentskom centru. Na putu do Gradske vijećnice i nazad, studenti su i
na ulicama negodovali zbog lošeg pripremanja hrane u svom restoranu. Nakon što je
primio studente i saslušao njihove žalbe, predsjednik Holjevac posjetio je Studentski
centar, gdje je sa studentima i članovima uprave restorana razgovarao o poboljšanju
prehrane. Jedna druga grupa studenata uputila se prema centru grada. Njoj su se
usput priključili i neki pojedinci koji su pokušavali praviti izgrede, u čemu su bili
spriječeni po organima Narodne milicije. Iz Gradskog narodnog odbora saznajemo,
da će se osnovati komisija, koja će zajedno sa studentskom organizacijom i sveučilišnim
organima ispitati stanje prehrane u restoranu Studentskog centra«. ⁶ S druge
strane, beogradski listovi *Borba* i *Politika*, glasilo Narodne omladine Jugoslavije
Mladost, niti glasilo beogradskih studenata *Student*, nisu ni spomenuli protest, niti
nagovijestili da se 11. svibnja u Zagrebu zbilo nešto neubičajeno.

Međutim, sudeći po biltenima agencije *Tanjug*, vijesti iz Zagreba vrlo su brzo
procurile u inozemstvo, a strane agencije i štampa ubrzo su počele donositi spora-
dične, neprecizne, često i senzacionalističke vijesti o studentskim demonstracijama
na zagrebačkim ulicama. Zbivanja u Zagrebu bila su odličan motiv i argument za
propagandni napad na Jugoslaviju i njeno rukovodstvo. Agencija *Reuters* je iz Be-
ograda 12. svibnja prenijela da je »juče oko 3.000 studenata Univerziteta u Zagre-
bu, drugom gradu po veličini u Jugoslaviji, prošlo u povorci kroz Zagreb izvikujući
parole u znak protesta zbog kvaliteta hrane u studentskim menzama«. O tome su
govorili očevici koji su isticali da je »nekoliko lica uhapšeno«. ⁷ O demonstracijama
oko 3.000 studenata u Zagrebu zbog slabe kvalitete prehrane u studentskim resto-
ranima narednih su dana javile i druge agencije i pisala strana štampa. Rimski list *Il
Popolo* je 14. maja pisao da se kolona studenata formirala ispred Pravnog fakulteta,
da je prolazila ulicama čitav sat i da su se čule parole »Gladni smo«, »Želimo kruha«,
ali i »Živio Tito« i »Živio Bakarić«. Usput je polupano i nekoliko izloga trgovina
živežnim namirnicama. ⁸

Sljedećeg je dana tršćanski *Il Piccolo* na prvoj stranici prenio vijest iz bečkih
izvora da je u Zagrebu »došlo do teških incidenata sa krvavim bilansom od jednog
mrtvog i 30 ranjenih«. List je pisao da je predsjednik Hrvatske Vladimir Bakarić

5 Većeslav Holjevac (Karlovac, 1917 – Zagreb, 1971), general-potpukovnik JNA, član KPJ od 1939, sudionik NOR-a od 1941. i narodni heroj. Poslije rata, pored ostalog, bio ministar u vladi Hrvatske i FNRJ, republički i savezni poslanik, predsjednik Gradskog NO Zagreba i član CK SK Hrvatske (*Ko je ko u Jugoslaviji*, Beograd 1957, str. 243; *Vojna enciklopedija*, tom 3, II izdanje, Beograd 1972, str. 491). Inače, upravo je V. Holjevac 15. travnja svečano otvorio novi Studentski centar u okviru kojeg se nalazio i restoran. Vidi reportažu s otvaranja u: *Studentski list*, br. 7-8, Zagreb, 4. svibnja 1959, str. 5.

6 Protest zbog ručka, *Večernji vjesnik*, br. 641, II izdanje, Zagreb, 12. V. 1959, str. 4.

7 AJ, fond Tanjug, 112-319-320, Bilten Tanjuga, 13. maj 1959.

8 AJ, fond Tanjug, 112-319-320, Bilten Tanjuga, 15. maj 1959.

odbio primiti demonstrante, a primio ih je predsjednik Narodnog odbora Zagreba V. Holjevac: pozvao ih je da se vrate kućama i odustanu od »nepotrebnih manifestacija prepuštajući nadležnim vlastima rešenje ovih problema«. Nezadovoljni studenti su nastavili s protestima izlazeći iz zgrade Narodnog odbora, tražeći obećanje da će se stanje u menzi popraviti. Tada je došlo do sukoba studenata i grupe milicajaca. Ogorčeni studenti su do smrti istukli jednog milicajca i ranili druge, a potom se milicija s pojačanjem »brutalno« i »krvavo«, pendrecima, batinama i kundacima pušaka obračunala sa studentima te ranila i kamionima odvezla njih tridesetak. List navodi da su potom izvršena »mnogobrojna hapšenja među studentima«, ali i zaključuje da »ako bi milicija morala do kraja da istraži stvar onda bi tri četvrtine studenata Zagrebačkog univerziteta trebalo da bude uhapšeno ili izbačeno sa univerziteta«. *Il Piccolo* je podsjetio da je do demonstracija došlo upravo na »dan kada je državna milicija UDB-a slavila 15 godina od osnivanja« (u pitanju su ustvari bile pripreme za proslavu tog jubileja, koja je održana 13. svibnja – op. a.) i ukazao da je na proteste, pored nezadovoljstva stanjem u menzi, utjecala i »opšta situacija nezadovoljstva u studentskim redovima, u kojima ima i deklariranih antikomunističkih elemenata«.⁹

O demonstracijama je 15. svibnja opširno pisala i austrijska štampa. Desničarski list *Salzburger Nachrichten* donio je vijest na drugoj stranici pod krupnim naslovom »Marš gladi zagrebačkih studenata«, konstatirajući da se sada prvi put saznaje o »vrenju«, »nezadovoljstvu« i »antikomunističkim strujama« među studentima u Jugoslaviji, o čemu se već godinama znalo među studentima drugih komunističkih zemalja, uključujući i Sovjetski Savez. Studenti su za vrijeme marša kroz grad u zboru vikali »Mi smo gladni«, »Mi jedemo rižu sa vodom«, »Mi hoćemo Titovu kuhinju«. List podvlači da je milicija brutalno postupila sa studentima, da ih je zlostavljala i 40 njih uhapsila. Bečki *Neuer Kurier* je pod senzacionalističkim naslovom preko cijele prve stranice »Divlja studentska buka – milicija batinala demonstrante«, dao opće podatke o protestu i naglasio da se za ovaj događaj saznalo tek od izbjeglica koji su iz Zagreba stigli u Graz.¹⁰ *Reuters* je 15. svibnja ponovno izvijestio o studentskim demonstracijama u Zagrebu, spominjući obećanja koja su studentima dana: da će se stanje u menzi poboljšati i da će biti osnovan komitet funkcionera grada i Sveučilišta koji treba ostvariti ta obećanja. Posebno je naglašeno da »ovakva povorka nije imala presedana u komunističkoj Jugoslaviji i jedan očevicid kaže da je izazvala pravo uzbuđenje u gradu«. *Reuters* je prenio i »tvrdnje da su neki studenti uhapšeni«.¹¹

Treba reći da i pored jačanja antijugoslavenske kampanje u socijalističkim zemljama u to vrijeme, u albanskim, bugarskim, čehoslovačkim, poljskim, rumunjskim i kineskim listovima dugo nije bilo ni riječi o demonstracijama studenata u Zagrebu.

9 AJ, fond Tanjug, 112-319-320, Bilten Tanjuga, 15. maj 1959.

10 AJ, fond Tanjug, 112-319-320, Bilten Tanjuga, 15. maj 1959.

11 AJ, fond Tanjug, 112-319-320, Bilten Tanjuga, 16. maj 1959. Konstataciju o »uzbuđenju u Zagrebu« je 16. svibnja iznio i bečki list *Die Presse*, a vijest *Reutersa* je tek 22. svibnja prenijela i poljska agencija *PAP* (AJ, fond Tanjug, 112-320-321, Bilten Tanjuga, 22. maj 1959).

Praška agencija ČTK je još 13. svibnja donijela vijest o demonstracijama u Zagrebu, ali tu vijest češka štampa nije prenijela.¹² Agencija *Nova Kina* je 16. svibnja prenijela spomenutu vijest iz *Večernjeg vjesnika*, dodajući da list »ne pominje broj studenata koji su učestvovali u demonstraciji međutim jedan svedok je izjavio da je demonstracija bila 'znatnog obima'«. Agencija je javila i da je predstavnik DSIP Drago Kunc na jučerašnjoj konferenciji za štampu odbio odgovoriti na pitanje o demonstracijama u Zagrebu.¹³ Prema agenciji *Nova Kina* Radio-Tirana je 19. svibnja u dvije emisije na srpsko-hrvatskom prenio vijest o demonstracijama zagrebačkih studenata.¹⁴

Desetak dana poslije demonstracija *Frankfurter Allgemeine Zeitung* je 20. svibnja prema dopisu iz Beograda objavio kraći komentar o studentskom protestu u Zagrebu u kojem ponavlja već objavljene podatke o tijeku protesta i sukobu s milicijom (dodajući kao novinu »bacanje kamenica i demoliranje tramvaja«). To je prvi obimniji tekst u štampi o zagrebačkim demonstracijama u kojem se prilično dobronamjerno i bez propagandne retorike ukazuje i na prve reakcije u zemlji i čini pokušaj dublje analize događaja. U tekstu piše: »Iako su o ovome izvestila samo dva lokalna zagrebačka lista, ovaj događaj je izazvao pažnju već zbog toga što jugoslavenska država u okvirima mogućnosti pruža studentima svaku materijalnu pomoć. Držanje gradonačelnika pokazuje uostalom koliki napredak je postignut u liberalizaciji javnog života u Jugoslaviji. Utoliko više iznenađuje da oskudni izveštaji o događajima u Zagrebu govore o 'huliganima', kojima je prebačena krivica za prestup. Ovom rečju se očigledno cilja na zapadne uticaje čije su žrtve bili navodno jugoslavenski studenti. Ova metoda ne samo da nije baš podesna nego još dopušta da se zanemari inače tako omiljena marksistička analiza društvenih događaja. Zar nije daleko verovatnije da mladićka lakomisenost, koja zajedno sa nejasnim političkim predstavama nenamerno prerasta u kriminalni anarhizam, može da vodi i u socijalističkom društvu ka nemilim perifernim pojavama«.¹⁵

Izveštaji i reakcije u zemlji o kojima se govori u ovom komentaru i dalje su bili rijetki. Jedno reagiranje spominje i *The Christian Science Monitor* iz New Yorka izvještavajući 21. svibnja da je jedan studentski list pisao kako je akcija studenata »pokazala njihovu ideološku nezrelost i da je dokazala da nisu kvalifikovani za članove Partije«, zaključujući da »iz jugoslovenske KP mogu biti isključeni studenti univerziteta koji su 11. maja marširali kroz Zagreb u znak protesta zbog kvaliteta hrane«.¹⁶ Radilo se o tekstu »Neodgovornost, prava i obaveze« objavljenom 18. svibnja u *Studentskom listu*, glasilu Saveza studenata zagrebačkog sveučilišta, u kojem su oštro kritizirani neredi kojima je pribjegao dio studenata zaboravljajući povlastice koje im društvo daje. Prema pisanju lista, na sastancima Saveza studenata većina

12 AJ, fond Tanjug, 112-319-320, Bilten Tanjuga, 13. maj 1959.

13 AJ, fond Tanjug, 112-319-320, Bilten Tanjuga, 17. maj 1959.

14 AJ, fond Tanjug, 112-320-321, Bilten Tanjuga, 19. maj 1959.

15 AJ, fond Tanjug, 112-320-321, Bilten Tanjuga, 20. maj 1959.

16 AJ, fond Tanjug, 112-320-321, Bilten Tanjuga, 22. maj 1959.

je osudila te izgrede, a pojedini sudionici su se pokajali pošto su razmislili o svome neodgovornom ponašanju, koje nije nudilo rješenje za probleme s prehranom, već vodilo samo u narušavanje reda u gradu. Posebno je istaknuto da su demonstrirali uglavnom studenti prve godine i oni koji se »ne mogu pohvaliti rezultatima u studiranju«, a da su im se brzo pridružili i »slučajni očevici«, »zlonamerni pojedinci iz građanstva« i »ulični izgrednici«. Među studentima je bio i »manji broj članova Saveza komunista, čime je ispoljio svoju idejnu nezrelost i pokazao da nije dorastao za članstvo u Savezu komunista«. U tekstu je zaključeno da su uzroci izgreda ležali u propustima u radu organizacija Saveza komunista i Saveza studenata na Sveučilištu te neaktivnosti u otklanjanju »nepravilnog stava« studenata prema studiranju i društvu, zapostavljanju obaveza i zloupotrebi studentskih prava. Zadatak udruženja Saveza studenata bio je da »odstrane iz svojih redova pojedince koji ne zavređuju da budu članovi socijalističke zajednice naše intelektualne omladine«. Na kraju je naglašeno da, »iako ne možemo biti oduševljeni hranom u našim restoranima, naš studentski standard nije ispod standarda našeg radnog čovjeka« i da »ako ni zbog čega, a ono iz poštovanja prema onima koji svojim radom stvaraju sva sredstva za naš studij, dužni smo osuditi svaki vid naše neodgovornosti«. ¹⁷

Međutim, to su bile samo lokalne i uopćene reakcije. Ubrzo je došlo do otkrivanja zbivanja među studentima u Zagrebu pred širom jugoslavenskom javnošću i do oštre kritike sa samog državnog vrha. Naravno, jedini koji je mogao otvoreno govoriti o takvim izgredima, bio je predsjednik Josip Broz Tito koji je u štampi i izvan nje oštro i ljutito reagirao na ponašanje studenata. Sigurno da su odjek zagrebačkih demonstracija u inozemstvu, propagandna kampanja u stranoj štampi i novi incidenti u Skopju 19. svibnja (a svakako i u Rijeci 14. svibnja, mada to nije spominjano u štampi) naveli Tita da, umjesto prešutkivanja, zataškavanja i skrivanja iza općih fraza o doprinosu zajednice studentskom standardu i ulaganjima u sveučilišta, otvoreno progovori o studentskim demonstracijama i njihovoj političkoj pozadini i značenju.

Josip Broz je studentske demonstracije u Zagrebu prvi put spomenuo 21. svibnja prilikom prijema delegacije omladinskih organizacija iz cijele zemlje, graditelja Autoputa, NOJ, SSJ i sveučilišnih nastavnika i rektora, koja mu je čestitala 67. rođendan. Poslije primanja čestitiki, oko 17 sati u bašti Belog dvora, Tito je održao

17 Neodgovornost, prava i obaveze, *Studentski list*, Zagreb, 18. svibnja 1959, str. 3. Dan je i primjer jednog od studenata koji su protestirali »u prvom redu«, a koji ne daje ispite i zaostaje u studiju. Uz tekst su iznijeti i prvi rezultati rada komisije Gradskog NO koja je ispitivala poslovanje studentskog restorana, a koju su činili studenti, liječnici, ugostitelji itd. Komisija je zaključila da objekt još nije bio završen u građevinskom, tehničkom i organizacionom pogledu, da je bilo potrebno rukovodeće osoblje s većim iskustvom, kao i povećanje cijene bonova radi osiguravanja kvalitetne prehrane. Komisija je angažirala i sanitarnu inspekciju koja je trebalo ispitati »da li je ručak 11. svibnja, tj. dana kada je dio abonenata izazvao nered bio iz pokvarene hrane«. Nalaz inspekcije je glasio da »hrana nije bila pokvarena, ali da je bila loše pripremljena« (Šta je utvrdila komisija za ispitivanje poslovanja?, *Studentski list*, Zagreb, 18. svibnja 1959, str. 3).

govor članovima delegacije u kojem su jedina tema bile demonstracije studenata u Zagrebu. Na samom početku je spomenuo tešku borbu u ratu i prije rata kako bi ih podsjetio »koliko se teško došlo do svega ovoga što danas imamo«. ¹⁸ Naglasio je da su omladinci i studenti prije rata živjeli i radili u daleko težim uvjetima nego danas, da »bi to znali i uvijek imali na umu naši mladi ljudi koji danas uče, a kojima zajednica prema svojim materijalnim uslovima daje sve što može da bi se oni mogli posvetiti učenju«. Složio se da još nije dano sve što je potrebno, »ali dali smo mnogo više nego što su naše generacije prije rata i u toku rata mogle da imaju«. Posebno je podsjetio da su mnogi omladinci i djeeca od 14-15 godina »u toku četiri godine borbe gladni ratovali, da su jeli kuvanu koprivu i travu, da su rijetko imali hljeba, da su jeli neslanu hranu jer nisu imali soli, – a da su ginuli sa pjesmom na usnama, da su davali sve od sebe, svjesni da mnogi od njih neće doživjeti plodove borbe koju su vodili«. ¹⁹

To je bio smišljeni uvod za kritiku koja je uslijedila: »Kad se toga setim neobično sam ponosan, a, s druge strane, boli me srce kad vidim poneke omladince ili grupe omladinaca koji se toga ne sjećaju i koji ne misle kuda to vodi kada čine izvesne ekscese koji našoj socijalističkoj zajednici nanose ogromnu štetu«. A potom je progovorio izravno: »Ja danas ovdje govorim prvi put otvoreno o nekim slučajevima koji su se dogodili najpre u Zagrebu, a zatim u Makedoniji«. Odmah je rekao da ne krivi za to omladinu, koja je »u ogromnoj većini dobra« i na koju je ponosan, ali je istakao da u zemlji, toliko godina poslije rata i uspješne izgradnje, »još uvijek postoje razni neprijatelji koji traže izvjesne tačke odakle bi mogli da napakoste našoj socijalističkoj zajednici«, kojima smeta napredak i »ogroman prestiž« koji je Jugoslavija stekla u ratu i izgradnji socijalizma te činjenica da ne mogu da joj naškode, »i pored svih kleveta i raznih podmetanja«. Smatrao je da ti »neprijatelji sa raznih strana nastoje da našu kod nas slabe tačke« i da su »našli slabu tačku na našim univerzitetima«. Tito je »s ogorčenjem« rekao da je »prije nekoliko dana u Zagrebu došlo do jednog nemilog ekscesa, do ispada nekih ljudi na univerzitetu«, ističući da većina studenata prima stipendije i insistirajući na tome da im sredstva za stipendije i za studiranje

18 Tito se na početku govora pozvao i na intervju koji je 8. svibnja dao listu *Mladost* (direktoru Aleksandru Petkoviću i zamjenici glavnog urednika Ivanki Bunuševac), a koji je 20. svibnja objavljen u *Mladosti* i drugim jugoslavenskim novinama. Cijeli intervju je, povodom 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a i Dana mladosti, bio posvećen sjećanjima na borbu komunističke omladine prije i tijekom rata i suvremenom odgoju mlade generacije, a suština je bila da hrabrost i moralne osobine koju su omladinci pokazali prije i poslije rata trebaju biti odgojni uzor suvremenoj jugoslavenskoj omladini. *Mladost*, br. 136, Beograd, 20. maj 1959, str. 1-3; *Politika*, br. 16475, Beograd, 20. maj 1959, str. 1-3; *Borba*, br. 117, Beograd, 20. maj 1959, 1-2; *Večernji vjesnik*, br. 648, I izdanje, Zagreb, 29. V. 1959, str. 1, 3. Vidi i: Razgovor sa predstavnicima lista *Mladost*, 8. maj 1959, Josip Broz Tito, *Govori i članci*, XIV, Zagreb 1962, str. 277-303.

19 *Politika*, br. 16477, Beograd, 22. maj 1959, str. 1, 2; *Borba*, br. 118, Beograd, 22. maj 1959, str. 1, 2; *Mladost*, br. 137, Beograd, 27. maj 1959, str. 2. Vidi i: Omladina treba da čuva tekovine revolucije od neprijatelja koji žele da ometu naš razvitak, Josip Broz Tito, *Govori i članci*, XIV, str. 316-322.

osiguravaju »naši radni ljudi, naši radnici« u tvornicama, pri čemu često sami radnici zarađuju manje »nego što neki studenti imaju stipendije«. Pa i pored toga, »u Zagrebu je došlo do toga da je u jednoj menzi koja je nedavno izgrađena, svega desetak dana poslije njenog puštanja u pogon, došlo do neobično mučnih uličnih demonstracija navodno zbog slabe ishrane«. Čak i da je prehrana bila slaba, Tito je podsjetio da studenti imaju pravo sami upravljati svojim menzama i da su sami odgovorni za to kakva im je hrana, »daje im se novac – i kako budu sami upravljali, tako će i jesti i živjeti«. Međutim, oni su »izašli na ulicu i demonstrirali! I sada i na Zapadu i na Istoku govore kako je u Jugoslaviji počeo pohod gladnih studenata.«²⁰ To je ustvari Tita najviše pogađalo – reakcija strane štampe i pisanje o događajima koje je jugoslavenska vlast najviše voljela da sakrije i ignoriira.

Zatim je Tito otišao i dalje u pronalaženju pozadine studentskih nemira: »Vidi se da je u ovome i neprijatelj imao prste i da je to organizovana stvar. Niko ne može reći da to nije neprijatelj organizovao, jer ja znam da su demonstracije u Zagrebu i Makedoniji veoma usko povezane. To je bilo smišljeno!«. Ali najviše ga je »iznenađivalo« i »žalostilo« što su »i neki naši poštene i dobri omladinci naseli neprijatelju i išli sa njim u demonstracije« i pitao se »da li su uopšte mislili da to može nanijeti štetu našoj zajednici?«. Potom se vratio na uzore iz prošlosti: »Ja sam malo prije govorio o požrtvovanoj borbi i samoodricanju onih naših mladih ljudi za vrijeme rata, koji su ginuli na frontu s pjesmom na usnama – a evo sada ovih mladih ljudi u Zagrebu koji poslije pet-šest dana slabe ishrane nisu našli drugi put nego da izađu na ulice i demonstriraju!« Po njemu, drugi put je bio jednostavan: »Ti ljudi su umjesto toga mogli doći kod naših rukovodilaca, mogli su doći i kod mene, i nema ni jednog problema koji mi ne bismo htjeli da riješimo«, smatrao je Tito, jer su rukovodioci upravo tu da bi »likvidirali« probleme i anomalije, kojih je sasvim sigurno bilo. Zatim je naglasio: »Ove ekscese, drugovi i drugarice, ja najoštrije osuđujem, jer oni nisu bili na mjestu. Studenti koji su učestvovali u njima nesvjesno su nasjeli klasnom neprijatelju izvana, i to im ni malo ne služi na čast.« Posebno je istakao da su »za ovo stanje u Zagrebu krivi rukovodioci i oni snose veliki dio odgovornosti za ove događaje«, dok u Makedoniji, »sami studenti nisu dozvolili da se događaji kod njih razviju onako kao u Zagrebu.«²¹ Otvorena osuda nereda i bacanje krivice na rukovodstvo trebalo je aktivirati i mobilizirati složenu strukturu partijskih, omladinskih i studentskih organizacija na analizi proteklih događaja i sprečavanju njihovog širenja i razvoja negativnih posljedica.

Sigurno da su ovakvi ekscesi kvarili Titu rođendansko slavlje, tako da je pri kraju obraćanja rekao: »Moram da vam kažem da mi je veoma teško i žao što povodom Dana mladosti moram govoriti o tome i što je – poslije svega što smo dosad uradili, poslije svih ogromnih uspjeha koje je naša zemlja postigla u svojoj izgradnji, poslije svega što smo učinili za mladu generaciju da bismo joj stvorili ljepši život nego što

20 Isto.

21 Isto.

smo ga mi imali – došlo do takvih ispada.« Zato je završni dio obraćanja predstavljao i opomenu prisutnima. Iznio je stav da prije svega sami omladinci i studenti trebaju paziti na stanje u sredini u kojoj žive i da trebaju uvijek dobro gledati »da li u vašoj sredini ima nekog neprijatelja koji u raznim oblicima hoće da vas pokrene na akciju ili na neki postupak koji može nanijeti štetu čitavoj našoj socijalističkoj zajednici.« Događaj u Zagrebu je, po njemu, jasno dao do znanja da i poslije toliko godina izgradnje i zamaha socijalističke demokracije »ipak postoje elementi koji smatraju da je ta demokratija radi toga da oni mogu u našoj zemlji postići izvjesne svoje ciljeve«, a da takvi slučajevi neće moći da se ponove, ako omladinci budu budni, odgovorno čuvaju tekovine revolucije i »ne dozvole neprijatelju da omete naš razvitak«. Potom je podsjetio i na komunističko shvaćanje demokracije i otvoreno opomenuo da »demokratija može dobiti svoju širinu i dubinu samo u srazmjeri sa svješću ljudi«, da »za nesvjesnog čovjeka ne može biti demokratije, demokratije ne može biti za nekoga ko je protivnik onoga čemu teži ogromna većina stanovništva« i da »mi imamo demokratiju za većinu, a ne za onu manjinu koja se protivi procesu daljeg razvitka u našoj zemlji«. Zatim je, uz snažan aplauz i odobravanje prisutnih, pripremio: »A ja vam kažem da babica koja je prisutna svakoj revoluciji još uvijek živi, ona još nije umrla, ona i ovdje živi i mi nećemo dozvoliti klasnom neprijatelju da nam ruši ovo što smo mi gradili.«²²

Na kraju, Tito se ispričao što je »sve ovo danas ovdje rekao« i priznao da je to morao učiniti »zbog toga što je ovaj slučaj koji se desio na Univerzitetu bio predmet piskaranja i pričanja u raznim zemljama, i na Istoku i na Zapadu. Kineska propaganda, razumije se, javila se prva odmah poslije engleskih i nekih drugih radio stanica, govoreći da je to akcija gladnih studenata u Jugoslaviji – samo zato da bi nanijela štetu našoj zemlji i njenom prestižu«. Smatrao je i da nije slučajno da su se ovi ispadi i ovakvi prikazi o njima dogodili baš »sada kad se pregovara u Ženevi i kad je naša zemlja, prema svom pravu koje je stekla u velikoj borbi, tražila svoje mjesto u rješavanju međunarodnih problema. Htjelo se da se ovim ekscesima nekako zasjeni ovaj naš pravedan zahtjev i da mi budemo onemogućeni da na međunarodnom terenu igramo onu ulogu koju smo igrali u toku posljednjih nekoliko godina. Njima smeta što Jugoslavija uživa takav ugled u aziskim i afričkim zemljama, smeta im i to što uprkos svim teškoćama koje nam se čine izvana, sa raznih strana, mi ipak idemo smjelo naprijed u demokratizaciji našeg cjelokupnog društvenog života.« Pored toga, Tito je smatrao da neprijatelji »hoće da nas provociraju, da bismo se vratili na ranije metode, odnosno na staljinske metode«, kojima se rukovodstvo neće nikad vratiti. Na kraju je omladincima poručio da »vi treba sami da rješavate te stvari i da ne dopustite da dođe do toga da se administrativna vlast i naša bezbjednost mora u to miješati«. Naglasio je da ih događaji u Zagrebu ne smiju razočarati, kao što nisu razočarali ni njega, već je u tome vidio »još jedan vješto kamufliran pokušaj

22 Isto.

neprijatelja da nam napakosti, ali ćemo mi s njim i tu izaći na kraj«. Titove riječi bile su popraćene aplauzom i odobravanjem, a potom je nastavljen neformalan razgovor s omladincima.²³

Tito je kritizirao demonstracije studenata u Zagrebu i na »drugarskoj večeri« koju su 23. svibnja priredili Univerzitetski komitet Saveza komunista i Univerzitetski odbor Saveza studenata Beogradskog univerziteta povodom Titovog rođendana. Vjerojatno su poslije kritika i opomena upućenih dva dana ranije delegaciji omladine i sveučilišta, studentski rukovodioci Beogradskog univerziteta požurili da pokažu kako dobro razumiju primjedbe s vrha, a državno rukovodstvo je željelo da aktivisti najvećeg sveučilišnog centra u zemlji od predsjednika ponovno čuju ocjenu nedavnih studentskih nemira u Zagrebu i dobiju nov poticaj da onemoguće takva zbivanja u svojoj sredini. O značaju koji je ovom skupu pridavan govori činjenica da su pored predstavnika Univerziteta (Milan Vukos, sekretar Univerzitetskog komiteta SK i Muharem Perović, predsjednik Saveza studenata) bili prisutni i najviši rukovodioci FNRJ, NR Srbije i grada Beograda: Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković, Jovan Veselinov, Veljko Vlahović, Mijalko Todorović, Miloš Minić, Slobodan Penezić, Dušan Petrović, Đurica Jojkić, Risto Antunović, Milan Žeželj i Milojko Drulović. Tito je na kraju večeri održao zdravicu u kojoj je uputio pohvale, ali i opomene studentima Beogradskog univerziteta. Zadovoljno je konstatirao da »Beogradski univerzitet stoji listom iza CK SKJ – kao što je to bio i prije i u toku rata dajući ogromne žrtve«. Optimizmom ga je ispunjavala činjenica da su studenti Beogradskog univerziteta, koji dolaze iz svih dijelova zemlje, usprkos objektivnim teškoćama »ostali vezani za tekovine NOB, za velike uspjehe naše socijalističke izgradnje u kojoj su spremni da učestvuju punom snagom i svim svojim sposobnostima.« Od Beogradskog univerziteta je očekivao, podsjećajući na njegovu povijest i revolucionarnu tradiciju, da i dalje »ide tim putem i sledi te generacije«.²⁴

Zatim je podsjetio i na nedavne događaje u Zagrebu i Skopju: »Ovih dana sam bio ogorčen zbog grešaka na nekim našim univerzitetima, ali znam da je i na tim univerzitetima studentska omladina u ogromnoj većini za politiku naše zemlje i za socijalizam. Treba mnogo više vaspitno i politički djelovati na naše studente i omladinu.« Poručio je da »danas kada postoje izvjesni univerziteti gdje mogu da se manifestuju i neznatne neprijateljske tendencije, budnost SK na tim univerzitetima, i posebno budnost rukovodilaca, treba da bude veća. Jer, na tim univerzitetima uče mladi ljudi koji se vaspitavaju u našoj socijalističkoj zemlji, i baš zato ne treba

23 Isto. Pregovori u Ženevi predstavljaju konferenciju ministara vanjskih poslova četiri velike sile (SAD, SSSR, Velike Britanije i Francuske) koja je počela 11. svibnja 1959. Jugoslavensko rukovodstvo smatralo je da i Jugoslavija treba sudjelovati na konferenciji kako bi se čuo stav malih zemalja i naroda o međunarodnim pitanjima (*Politika*, br. 16468, Beograd, 11. maj 1959, str. 1).

24 Treba naglasiti da je ovaj govor štampa prenijela tek nekoliko dana kasnije: *Politika*, br. 16483, Beograd, 29. maj 1959, str. 1; *Borba*, br. 124, Beograd, 29. maj 1959, str. 1; *Student*, br. 19-20, Beograd, 10. jun 1959, str. 1; Zdravica na večeri sa predstavnicima Beogradskog univerziteta, Josip Broz Tito, *Govori i članci*, XIV, str. 323-325.

napraviti nikakav propust koji bi omogućio malobrojnim neprijateljskim elementima da utiču na studentsku omladinu.« Podsjetio je na riječi iz govora delegaciji omladine prije dva dana »da babica naše revolucije još nije umrla« i onome tko nije razumio poručio je kako to znači »da mi nećemo dozvoliti da nam neprijatelji ometaju nesmetani razvitak socijalizma i da nas kompromituju.« Svrha ovog sastanka može se vidjeti iz posljednjih riječi Titove zdravice. Izrazio je uvjerenje da je SK rukovodeća snaga »koja će, uz učesće širokih masa, izgraditi socijalizam u našoj zemlji« i da iz toga proizlazi i zadatak SK na univerzitetima »da budno prati sve pojave, da brzo i smjelo reaguje na njih, tako da naši organi izvan univerziteta ne dolaze u priliku da djeluju kao što je to bio slučaj u Zagrebu.« Titu je izgledalo da je sastanak imao efekta: »Meni je zato posebno drag ovaj susret sa vama, jer vidim da je SK Beogradskog univerziteta shvatio pravilno svoju ulogu i da će sve učiniti da se na vašem Univerzitetu vaspitava pravi socijalistički građanin.«²⁵

O Titovim javnim reagiranjima javile su strane agencije i pisala je strana štampa, nastavljajući započetu kampanju povodom studentskih nemira u Zagrebu. Titov govor omladini prva je prenijela agencija *Associated Press* već 21. svibnja, potom i *Reuters*, *AFP* i *Nova Kina* 22. svibnja, a potom su govor na prvim stranicama 23. svibnja komentirali austrijski, zapadnonjemački, švicarski i kineski listovi, a 24. svibnja

25 Isto. Treba spomenuti i da je Tito bio toliko ogorčen studentskim demonstracijama da je tih dana, osim pred predstavnicima sveučilišta i studenata, o njima govorio i u drugim prilikama, van javnosti. Tako je 23. svibnja prilikom primanja čestitki od delegacije Kragujevca oštro kritizirao zagrebačke studente: »Ogorčili su me ovi događaji na Zagrebačkom univerzitetu. Slušajte, nepravilno je to: Nekoliko godina postoji već njihova kuhinja i samo dva dana nije im bila supa kako valja, a studenti su odmah izašli na ulice, da demonstriraju. Čak i komunisti«. Delegati iz Kragujevca su istakli da »narod to osuđuje«, a Tito je nastavio: »To me je ogorčilo. Radnici imaju manje plate nego neki student koji, kao naprimjer djeca palih boraca, primaju mjesečno i po 16 hiljada dinara. Pa ipak, studenti su izašli na ulice da demonstriraju, a ne radnici. Zagrepčani su izgradili lijep restoran za studente, u koji su uložili 600 miliona dinara. Studenti u ovom domu imaju sve mogućnosti i osiguran život. Samo im kuhinja nije bila uređena, za što su i sami krivi. Oni imaju pravo da sami upravljaju svojim domom. Neće valjda da očekuju da im mi i supu kuhamo. Vidite, ovaj njihov ispad se naročito mnogo eksploatiše u inostranstvu i šteti ugledu koji uživamo. Mi se nalazimo u punom zamahu izgradnje zemlje, a oni nam prave svinjarije. Dobro bi bilo kad bi im za to neki četnik udario po pet šiba po stražnjici. Takve stvari me nerviraju. Ima naravno i slučajeva da naši ljudi često ne rješavaju stvari efikasno i ovo treba da im bude škola, da to čine hitnije. Ja se više brinem za to da se brže podigne standard onima koji proizvode«. Na primjedbu da radnici »Zastave« razumiju mjere koje se poduzimaju i da ne prave probleme Tito je uzvratilo: »Radnici bolje razumiju stvari. Zato me i zabrinjavaju ovi ispadi studenata. Kakvi će to rukovodioci biti kad već sada, kao studenti, hoće da imaju sve. Neće da razumu šta se može a šta se ne može na datoj etapi, neće da pitaju ima li ili nema sredstava.« Pred predstavnicima radničke klase i u odsustvu javnosti, nije spominjana politička pozadina i »klasni neprijatelji iz inostranstva«, već je u prvi plan stavljano nerazumijevanje i nezahvalnost studenata za položaj koji im je osiguravalo društvo (AJ, 837, KPR, II-2/166, Prijem delegacija Kragujevca i Leskovca, 23. maj 1959). O ovom prijemu štampa je donijela samo kratku vijest u kojoj nije pisala o sadržaju razgovora i Titovom osvrtu na demonstracije. Vidi: *Politika*, br. 16479, Beograd, 24. maj 1959, str. 2.

čehoslovačka štampa, Radio-Prag, *Observer*, *Washington Post* itd. U prvi plan je stavljan neuspjeli pokušaj jugoslavenskih vlasti da sakriju studentske demonstracije u Zagrebu i Skopju, potom Titovo ukazivanje na neadekvatnost studentske reakcije na slabu prehranu u društvu koje toliko odvaja za njih i u kojem sami upravljaju menzama, a posebno je isticano ukazivanje na propagandnu kampanju »i na Istoku i na Zapadu« o »gladnim studentima u Jugoslaviji« i prije svega Titovo uvjerenje da su demonstracije bile povezane i dobro organizirane te da je iza njih stajao »klasni neprijatelj iz inostranstva«. Potencirana je i Titova prijetnja da demokracija nije za protivnike revolucije i upozorenje omladini da bude budna i spriječi slične provokacije neprijatelja koje bi naškodile zemlji i njenom ugledu.²⁶

Kako su primijetili neki listovi, Tito je prvi spomenuo demonstracije (posebno one u Skopju, za koje se uopće nije znalo) i oštro ih osudio, ali izbjegao je davanje konkretnijih podataka o njihovom tijeku i posljedicama. Dopisnik *Frankfurter Allgemeine Zeitung* je 25. svibnja primijetio da je Tito demonstracijama dao »političku notu koja jugoslovenske univerzitetete čini centrima političkog otpora protiv režima«, dok je većina promatrača do tada zastupala mišljenje da u akciji studenata treba gledati »mladičku nezrelost«. Posebnu pažnju Titovom istupanju posvetio je liberalni švicarski list *Neue Zürcher Zeitung* 23. svibnja, ističući da je predsjednik demantirao tvrdnje jugoslavenskih diplomatskih predstavnika u inozemstvu da demonstracije u Zagrebu nisu imale politički karakter te da su predstavljale »manifestacije za režim«. Autor komentara u tom listu, Viktor Majer, istakao je da je Tito »na uobičajeni način diktatora prebacio studentima koji su demonstrirali da su stranim neprijateljima Jugoslavije dali argumente u ruke.« Na Titovo podsjećanje kako su u ratu mladi partizani mjesecima gladovali, Majer je zlurado primijetio da »Maršal nije napomenuo da je njegov način života danas drugačiji nego u vreme rata«. Nagoviještena je i povezanost demonstracija s proslavom 15-godišnjice UDB-e i »manjim demonstracijama u drugim republikama koje zbog svog masovnog karaktera predstavljaju za titoistički režim težak problem«. Za Majera je bilo »neuobičajeno da najviši partijski i državni rukovodilac pred širokom javnošću sam pridaje ovom događaju bitno političko značenje« iz čega je izvlačio zaključak da vlast »slično predratnim režimima prelazi na otvorenu najavu borbe«.²⁷

Agencija *Reuters* je 28. svibnja prenijela Titov govor predstavnicima Beogradskog univerziteta (naglašavajući da na tom sveučilištu još nije bilo nikakvih incidenata) 23. maja ističući da ih je upozorio kako vlada neće trpjeti sveučilišne demonstracije i da ubuduće organi SK moraju budno pratiti situaciju među studentima kako bi reagirali »pre nego što bude potrebno da se pozovu spoljni organi«, odnosno milicija. *Reuters* je podvlačio značaj ove izjave činjenicom da je Tito na sastanak s predstavnicima Beogradskog univerziteta, došao s četiri člana Politbiroa (riječ je o članovima

26 AJ, fond Tanjug, 112-320-321, Bilten Tanjuga, 22. maj 1959; Isto, Bilten Tanjuga, 23. maj 1959; Isto, Bilten Tanjuga, 24. maj 1959; Isto, 112-321-322, Bilten Tanjuga, 25. maj 1959.

27 AJ, fond Tanjug, 112-320-321, Bilten Tanjuga, 23. maj 1959.

Izvršnog komiteta CK SKJ E. Kardelju, A. Rankoviću, J. Veselinovu i V. Vlahoviću) i dva potpredsjednika države (E. Kardelj i A. Ranković).²⁸

I dok su i dalje bila rijetka reagiranja štampe istočnoeuropskih i komunističkih zemalja i partija, krajem svibnja se po propagandnoj žestini istakao komentar u organu KP Libana *An Nida* 29. svibnja 1959. godine. U tekstu pod naslovom »Plod titoističkog režima – jugoslavenski studenti štrajkaju i manifestiraju svoje nezadovoljstvo«, zaključeno je da je u Jugoslaviji »veoma teška ekonomska kriza« i da zemlja »pati pod jarmom titoističkih devijacionista – učitelja Baasista«. Studentski štrajkovi »velikih razmera« u Zagrebu i Skopju su predstavljali protest »zbog bednog položaja i rđave ishrane u studentskim menzama« i ostavili su jak utisak u narodu. Potom je prokomentiran Titov govor studentima u kojem ih je »izgrdio«, istakao da su njihovi izgredi štetni za ugled zemlje i optužio »nepijatelje režima« za organizaciju nemira. List je na kraju propagandistički zaključivao da »bilo šta radili Tito i njegova banda neće uspeti da prikriju pesimizam koji sve više raste protiv vlade niti da prikriju istinu o situaciji u Jugoslaviji pred očima sveta«. ²⁹

Dok je strana štampa krajem svibnja i početkom lipnja intenzivno pisala o studentskim demonstracijama u Jugoslaviji i Titovoj reakciji na njih, jugoslavenski listovi poslije prenošenja Titovih govora 21. i 23. svibnja omladini i studentima, više nisu eksplicitno spominjali niti komentirali studentske demonstracije u Zagrebu i Skopju. Međutim, na osnovu Titove javne ocjene studentskih demonstracija i na osnovu detaljnih analiza i uputstava koja su davana na sastancima nadležnih organa SKJ, NOJ i SSJ, u jugoslavenskoj štampi je u to vrijeme vođena kampanja kojoj je cilj bio da se što više istaknu podaci o ulaganjima zajednice u razvoj visokog školstva i razvoj studentskog standarda u Jugoslaviji poslije Drugog svjetskog rata i podsjeti na dužnosti i obaveze studenata prema zajednici da uče, redovno završavaju studije, ali i u svjetlu nedavnih događaja, da zadrže »dostojanstvo« i suzdrže se od javnog izražavanja nezadovoljstva. Centralni, republički, partijski, omladinski i studentski listovi objavili su niz tekstova u kojima su koristili podatke komisija te državnih i sveučilišnih tijela koja su upravo u to vrijeme radili na prikupljanju podataka i davanju prijedloga za reformu visokog i višeg školstva u zemlji. ³⁰

28 AJ, fond Tanjug, 112-321-322, Bilten Tanjuga, 28. maj 1959.

29 AJ, fond Tanjug, 112-321-322, Bilten Tanjuga, 30. maj 1959. Strana štampa je o studentskim demonstracijama i Titovoj reakciji na njih pisala i početkom lipnja prenoseći uglavnom već iznijete podatke i komentare (Isto, 112-322-323, Bilteni Tanjuga, 1-15. jun 1959).

30 Vidi: Razvoj visokih škola, *Komunist*, br. 110, Beograd, 4. jun 1959, str. 3; Zajednica studentima, *Student*, br. 19-20, Beograd, 10. jun 1959, str. 7; Gradjanin student: koliko je zajednica dala njemu – koliko on zajednici, *Mladost*, br. 138, Beograd, 3. jun 1959, str. 3; Politička svest studenata, *Isto*, br. 140, Beograd, 17. jun 1959, str. 4 (tekst o plenumu CO SSJ koji je održan 10. juna na kojem je bilo riječi o jačanju ideološko-političkog rada sa studentima i njihovom sudjelovanju u poboljšavanju materijalnog položaja i upravljanju studentskim ustanovama). Tekst u *Mladosti* od 3. juna je poslije mnoštva podataka, završen rečenicom: »Gradjanin student dobio je sva prava i mogućnosti i baš zbog toga treba da bude sasvim svestan obaveza prema zajednici i dostojanstva gradjanina studenta«.

U tom kontekstu, na studentske demonstracije se 28. svibnja indirektno osvrnuo i list *Komunist*, službeni organ SKJ. U članku »Zajednica i studenti« iznijeti su podaci o stipendijama, domovima, menzama, zdravstvenim ustanovama i ostalim izdacima koje je društvena zajednica osigurala studentima jugoslavenskih sveučilišta kako bi im olakšala studiranje i ubrzala stvaranje visokokvalificiranih stručnjaka nepohodnih za razvitak države, društva, privrede i kulture. Smatrano je da ta »naprezanja zajednice moraju naići na razumevanje« i da »većina studenata shvata te napore i nastoji da ih olakša«, shvaćajući da sredstva za njih daje »radni čovek odvajajući takoreći od usta« i da u tom procesu postoje mnoge slabosti. »Ima nesređenih domova, ima slabo organizovanih restorana, ali ima i gotovanskog čekanja da zajednica oljušti svaki krompir u studentskom restoranu, da za svaku sitnicu odreši džep. A pošto se to ne može uvek – onda se ponegde nađe i takvih koji anarhično negoduju na zajednicu, zahtevaju, traže – čime se stvara mogućnost da neprijateljski elementi rovale i truju atmosferu«. Tu je trebalo da se angažiraju političke organizacije na sveučilištima – SKJ i SSJ – da ističu ulaganja zajednice u studentski standard te potiču studente na učenje i pomaganje u radu studentskih ustanova. Trebalo je da studenti »pomažu sebi i da se bore protiv gotovanske psihologije čekanja da zajednica pruža sve i rešava sve«. Zalaganje SKJ i SSJ na tom polju olakšalo bi svladavanje slabosti i teškoća te suzilo prostor za »rovarenje raznih antisocijalističkih elemenata, koji svojim ispadima pokušavaju da bace ljagu na naš studentski pokret, na stvaralački rad i patriotizam koji danas karakteriše ogromnu većinu naših studenata«. ³¹ Iako to nije direktno rečeno u tekstu, jasno je da je ovakva reakcija organa SKJ bila potaknuta demonstriranjem studenata u Zagrebu i Skopju (možda i u Rijeci) i da je bila dio šire ideološko-političke, propagandne i preventivne kampanje koju su organi SK i društvenih organizacija tim povodom provodili.

SUMMARY

Yugoslav and foreign press about the student protests in Zagreb and Skopje in May 1959th

Student protests in Zagreb and Skopje took place on May 11 and 19, 1959. The reason behind the protests was the poor quality of food served in student cafeterias and there were no political motives nor demands involved. The protest in Zagreb started in the student cafeteria, spread out to the streets, included negotiations with city administration representatives and ended in police intervention. The protests in Skopje, on the other hand, were stopped by a quick reaction from party bodies. News of student protests in Zagreb were reported in a single local newspaper, and the rest of the press in Yugoslavia never mentioned the incident.

31 Zajednica i studenti, *Komunist*, br. 109, Beograd, 28. maj 1959, str. 3.

This showed clear intention of the government to sweep the Zagreb students' revolt under the carpet. News of the event, however, soon reached foreign agencies and media, which used it as an important argument against the Yugoslav regime. Due to foreign media pressure and as a result of protests starting in Skopje on May 19 (and probably in Rijeka on May 14, although the incident was never publically reported), Yugoslav president Josip Broz Tito decided to publicly disclose and strongly criticize the protests and the reports about them in foreign media, which brought them to the newspapers published in Yugoslavia, too. During two speeches, Tito condemned the protests, criticized the students for taking out to the streets despite the great investments made in their well being, accused the "foreign class enemies" for provoking the disturbances, and warned against the incidents happening again. In late May and early in June, foreign agencies and press commented on Tito's statements, while the media in Yugoslavia no longer explicitly mentioned the protests, and only indirectly criticized the students' discontent and protests by writing about the care they receive from the community.

Keywords: students, protests, food in student restorans, Zagreb, Skopje, press, Josip Broz Tito, League of Yugoslav Communists